

PAUTA per al COMENTARI LINGÜÍSTIC DE TEXT GREC

PRESENTACIÓ

Aquest document passa revista a un seguit d'elements a tenir en compte en acarar el comentari lingüístic d'un text grec; no pretén, però, esgotar-ne les possibilitats, sinó identificar-ne els punts essencials.

L'abast, el detall i la naturalesa concreta del comentari dependrà, com és lògic, del nivell de coneixements assolit per l'alumnat en cada moment i del tipus d'assignatura que cursi, però l'enumeració dels components lingüístics susceptibles d'ésser considerats en un text fóra el pas previ, no només a la identificació dels seus elements fonètics, morfològics, sintàctics o mètrics, sinó també a la seva comprensió i valoració globals, sense oblidar, tanmateix, l'ajut addicional i indispensable del comentari literari i estilístic.

Aquesta proposta de comentari lingüístic està estructurada en set apartats, en els quals s'assenyalen genèricament els temes susceptibles d'ésser comentats, amb independència de la necessària concreció ulterior d'acord amb l'assignatura o matèria en què es treballi.

PAUTA

1. Lletres i sons

. Els textos grecs, com qualsevol text, es componen de paraules i, al seu torn, totes les paraules es componen de lletres, el coneixement de la naturalesa de les quals és necessari, ja que les gramàtiques presenten categoritzacions diverses segons la naturalesa de les vocals (per exemple, en el cas del diftongs) o de les consonants (per exemple, en els temes en consonant muda de la tercera declinació grega).

Consegüentment, quant a les lletres gregues, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar les vocals llargues (η, ω), breus (ε, ο), llargues o breus (α, ι, υ), obertes (α, ε, η, ο, ω) i tancades (ι, υ), i, per tant, a identificar també els anomenats diftongs propis (αυ, ευ, ου, αι, ει, οι), i impropis (α, η, ω).
- Identificar la naturalesa de les consonants mudes: labials (π, β, φ), guturals (κ, γ, χ) i dentals (τ, δ, θ), líquides (λ, μ, ν, ρ), espirants o silbants (σ, ς), i dobles (ψ, ξ, ζ); sonores (β, γ, δ), sordes (π, κ, τ), aspirades (φ, χ, θ)

. En el si de les paraules gregues, tant les vocals com les consonants estan sotmeses a un seguit de transformacions fonètiques.

Consegüentment, en aquest apartat, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar les "contraccions" entre vocals en el si d'una paraula: πλό-ος > πλοῦς, τιμά-ομεν > τιμῶμεν.
- Identificar les "crasis" o fusions d'una vocal o diftong final de paraula amb una vocal o diftong inicial d'una altra: καὶ ἐγώ > κἀγώ.
- Identificar les "elisions" o supressions d'una vocal o diftong al final d'una paraula quan la següent també comença per vocal o diftong: παρὰ ἐμοί > παρ' ἐμοί.
- Identificar les afèresis o pèrdues de la vocal ε al principi d'una paraula després d'una paraula que acabi en vocal llarga o diftong: μή ' νταῦθα, ἦ ' μέ, παρῆξω ' μαντὸν, αὐτῆ ' ξηλθεν

- Identificar les “síncopes” o desaparicions d’una vocal breu entre dues consonants enmig de paraula: πατέρος > πατρός.
- Identificar la formació de consonants dobles, resultat de la fusió d’una consonant muda i l’espírant σ/ς: β+σ > ψ (φλέψ < φλεβ-),
- Identificar la desaparició de consonants com ara les consonants dentals τ, δ, θ, la nasal ν o el grup ντ davant de l’espírant σ/ς, o la desaparició de la σ intervocàlica: γίγας (γίγαντ-ς).
- Identificar la desaparició de consonants finals en grec que no siguin ν, ρ, ζ, ψ o ξ.
- Identificar l’assimilació de consonants o conversió d’un so en un altre d’igual o semblant al que el segueix, com passa, per exemple, amb les consonants mudes: qualsevol labial (π, β, φ) davant d’una δ (dental sonora) esdevé β (labial sonora); davant de τ (dental sorda) esdevé π (labial sorda); davant d’una θ (dental aspirada) esdevé φ (labial aspirada); qualsevol gutural (κ, γ, χ) esdevé γ (gutural sonora) davant d’una δ (dental sonora); davant de τ (dental sorda) esdevé κ (gutural sonora); davant d’una θ (dental aspirada) esdevé χ (gutural aspirada).
- Identificar la dissimilació de consonants o canvi d’una consonant aspirada per una de sorda per evitar la repetició del so en el si d’una mateixa paraula, per exemple τριχός en lloc de θριχός o τίθημι en lloc de θίθημι.
- Identificar aquelles consonants finals o eufòniques, la funció de les quals és evitar l’hiatus entre la vocal final d’una paraula i la inicial d’una altra, per exemple πᾶσιV ἐλέγομεν; δίδωσιV ἐμοί.

2. Signes diacrítics

. L’accent de les paraules gregues pot ser :

- oxíton –agut- “´”
- baríton –greu- “`”
- perispomen o circumflex “^”

. Les paraules gregues presenten també signes o marques d’aspiració anomenats “esperits”, que apareixen sobre les vocals inicials o la consonant ρ en posició inicial:

aspiració suau “>”: ἀρετή, ἔρωσ, ἰχθύς, Ἀφρωδίτη.

aspiració aspre “<”: ὄμοιος, ὕβρις, ἠήτωρ.–

. Els textos grecs presenten signes de puntuació:

- coma “,” punt baix “.”: indiquen separació i el grau de pausa entre oracions o paraules d’un mateix nivell sintàctic.
- punt alt “.”: indica citació o enumeració de quelcom mencionat abans.
- punt i coma “;”: indica la interrogació.
- apòstrofs “’” indiquen les elisions.
- coronis “ˆ” indica les crasis.
- dièresis “¨” indica la pronunciació separada de les vocals d’un diftong.

Consegüentment, en aquest apartat, l’anàlisi lingüística consistirà a saber:

- Identificar, per raó del seu accent, les paraules oxítones (νεκρός), paroxítones (ναύτης), proparoxítones (ναύμαχος), perispòmenes (νοῦς), properispòmenes (οἶνος) i barítones (ἐπιλήνιος).
- Identificar els esperits a fi d'aspirar o no, en pronunciar-les, les vocals inicials.
- Identificar els signes ortogràfics que indiquen contraccions, dièresis, elisions i crasis
- Identificar els signes de puntuació que marquen les aposicions, les citacions, les enumeracions, les interrogacions i el grau de separació o pausa entre oracions i entre els distints elements d'una oració o període.

3. Lèxic

. Les paraules d'un text grec són susceptibles de comentari lèxic a fi de descobrir-hi lexemes o arrels, morfemes, prefixos, preposicions, infixos, sufixos, etc.

Consegüentment, en aquest apartat, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar els lexemes i morfemes de les paraules: φύλακ-α, on φύλακ és el lexema o arrel i α el morfema que indica el cas; γνῶ-θι, on γνω- és el lexema o arrel i -θι la marca d'imperatiu ("coneix").
- Identificar les paraules simples i les compostes, segons que tinguin una sola arrel (βοῦς) o més d'una (ἀνθρωπο-φάγος).
- Identificar la composició de paraules mitjançant prefixos (εὐ-αγγέλιον), preposicions (διά-λογος), infixos (λαῖθάνω) i sufixos (ποίη-μα).
- Identificar la derivació mitjançant sufixos: d'agent (ποιη-τής), de noció abstracta (δικαιο-σύνη), indicant procés (ποίη-σις), resultat (θεώρη-μα), lloc (ἐργασ-τήριον), procedència (Πλαται-εύς), sufixos per a la creació de diminutius (κλινίδ-ιον), de patronímics (Περση-ϊάδης), etc.

4. Dialectes

. Tots els textos grecs estan escrits en un dels diversos dialectes del que ara anomenem unitàriament "grec clàssic".

Consegüentment, en aquest apartat, el comentari lingüístic d'un text consistirà a saber identificar a quin dialecte pertany per raó dels trets fonètics i morfològics distintius de les seves paraules:

- a l'àtic, que esdevé després la llengua comuna o *koiné*: νεανίας, τέτταρες, μήτηρ, θάλασσα
- al jònic: νεηνίης, θάλαττα (en àtic: νεανίας, θάλασσα)
- a l'eòlic: πέτταρες (en àtic: τέτταρες)
- al dòric: γᾶ μάτηρ (en àtic: γῆ μήτηρ)

5. Morfosintaxi

. Tots els textos grecs són susceptibles d'anàlisi morfosintàctica. El grec és una llengua declinada en què les paraules declinables tenen cinc casos marcats per desinències que n'indiquen la funció sintàctica. Les coincidències de desinències, en grec clàssic, agrupen les paraules declinables en tres declinacions, cadascuna de les quals presenta alhora paradigmes diferents segons les transformacions fonètiques, per exemple en la tercera declinació, derivades del contacte de les consonants mudes finals de les arrels amb les desinències.

- . La flexió verbal grega, en canvi, presenta les mateixes característiques que la flexió verbal catalana o castellana: tres presones del singular i tres del plural, modes, temps, veus i aspecte.
- . El conjunt de paraules del grec clàssic s'estructuren en oracions simples i compostes, i les oracions compostes en parataxis sindètiques (coordinacions: copulatives, disjuntives, adversatives, etc.), introduïdes per conjuncions; parataxis asindètiques (juxtaposicions), i hipotaxis (subordinacions: completives, finals, temporals, concessives, etc.) introduïdes per conjuncions o nexes subordinants (un pronom, per exemple, en el cas de les adjectives de relatiu).

Consegüentment, en aquests apartats, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar les paraules declinables (articles, substantius, pronoms i adjectius) en el seu cas, gènere i nombre, i, per tant, identificar igualment a quin dels paradigmes de les tres declinacions gregues corresponen. Exemples: **τόν** (ac. sing. masc., segona declinació, temes en **ο**); **δόξης** (gen. sing. fem., primera declinació, temes en **η**); **βασιλεῖς** (nom. voc. plu. masc., tercera declinació, temes en diftong **ευ**), **πάν** (nom. i ac. sing. neutre, tercera declinació, temes en **ντ**)
- Identificar les paraules indeclinables: preposicions (**κατά...**), adverbis (**νῦν...**), conjuncions (**ὥστε...**) i interjeccions (**ὦ...**).
- Identificar les formes verbals en la seva flexió, és a dir, persona, nombre, temps-aspecte, mode i veu. Exemples: **λε-λύ-κα-σι** (tercera persona del plural del temps-aspecte perfect d'indicatiu veu activa de **λύω**).
- Identificar igualment:

1) el tipus de verb al que pertanyen: temàtics (**λέγω...**); contractes (**ἐξαπατάω, εὐδοκέω, νεκρόω**); consonàntics –tema acabat en consonant muda: labial, gutural i dental (**γράφω, διώκω, πείθω**), o en consonant líquida (**ἀγγέλλω, τέμνω, κρίνω, σπεύρω**); verbs atemàtics o en *mi* (**δίδωμι, δείκνυμι, φημί**); pluriradicals (**φέρω, αἰρώω...**)...

2) la mateixa naturalesa del verb: copulatiu (**εἰμί + un atribut o predicat**), transitiu (**λογοποιέω + un complement directe**), intransitiu (**θνήσκω mancat de complement directe**)

- Identificar les oracions simples i les compostes
- Identificar la funció sintàctica de cadascun dels elements de l'oració per raó del seu cas: subjecte, atribut, aposició, verb, complement directe, complement indirecte, complement circumstancial...
- Identificar les diferents concordances de gènere, nombre, cas, i dels subjectes i les persones del verb que li corresponen.
- Identificar la relació sintàctica de les oracions compostes :
  - coordinació –parataxi sindètica: copulativa, disjuntiva, adversativa, il·lativa...;
  - juxtaposició –parataxi asindètica;
  - subordinació –hipotaxi: completiva –la pròpiament dita i la completiva d'infinitiu i de participi–; adjectiva de relatiu; circumstancial: temporal, causal, final, comparativa, condicional, consecutiva, concessiva, adverbial, així com els modes i temps associats a cadascuna i les conjuncions que les introdueixen.

6. Mètrica

- Els textos grecs estan escrits en vers o en prosa. En el primer cas, s'ajusten a un seguit de metres que són resultat de la combinació de síl·labes llargues i breus tot donant lloc a peus diferents: dàctil (–UU), espondeu (– –), iambe (U–), troqueu (–U), anapest (UU–), etc., les combinacions, nombre i predominança dels quals donen lloc alhora als diferents versos (West):
- hexàmetre:

– uu – uu – uu – uu – uu – –

- trímetre iàmbic:

uu– uu uu x uu uu x uu– uu–
x uu

- díptic elegíac:

– uu – uu – | – uu – uu –
– uu – uu – | – uu – uu – (amb les possibles substitucions)

Consegüentment, en aquest apartat, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar la quantitat de les síl·labes:
  - 1) les breus pel fet de contenir una vocal breu,
  - 2) les llargues per naturalesa pel fet de contenir una vocal llarga o diftong i
  - 3) les llargues per posició quan la vocal va seguida de dues o més consonants o per una consonant doble .
- Identificar aleshores els peus i metres, i la seva vinculació a un determinat tipus de text.

7. Tipologia textual

D'altra banda, el comentari lingüístic de textos, sobretot des de la perspectiva lèxica, sintàctica i estilística, més el comentari literari –car aquí la frontera entre l'un i l'altre no és pas fàcil d'establir– ha de servir també, atesa la seva diversitat, per reconèixer-los i identificar-los en la seva especificitat o tipologia:

- textos poètics (èpics, lírics, dramàtics...)
- filosòfics (diàleg, tractat, epístola...)
- narratius (mite, història, doxografia, novel·la, faula...)
- retòrics i d'oratoria (discurs civil, polític, forense...)
- científics (tractat matemàtic...)
- etc.

Consegüentment, en aquest apartat i a partir d'alguns exemples, el comentari lingüístic consistirà a saber:

- Identificar un text èpic pel seu llenguatge solemne i majestuós en el si d'una obra, normalment en vers i extensa, que narra, per exemple, les gestes d'una col·lectivitat

(grecs contra troians a la *Iliada*) o d'un heroi arquetípic (Odisseu a l'*Odissea*), etc. Reconèixer-hi un llenguatge sovint formular i amb abundància d'epítets, de grans comparacions, de patronímics que estableixen les filiacions dels herois, etc. En tot cas, sigui quina sigui la naturalesa específica del text poètic, el podem reconèixer també per la presència d'imatges, símls, metàfores, personificacions, etc., tot confirmant la dificultat d'establir una frontera clara entre el comentari lingüístic i el literari.

- Identificar un tractat filosòfic, per exemple pel seu llenguatge argumentador i de vegades demostratiu, per la presència reiterada de nocions abstractes, definicions, sil·logismes, etc. Identificar, en definitiva, un lèxic en el qual és essencial reconèixer – per bé que ho és sempre en tot tipus de text- el sistema grec de composició de paraules amb la càrrega semàntica assignada als prefixos, preposicions o sufixos derivatius que indiquen l'agent, el procés, el resultat, la noció abstracta, etc.
- Identificar un diàleg filosòfic pel seu llenguatge àgil i econòmic (per exemple, amb elisions reiterades de verbs i subjectes ja esmentats), amb una abundància lògica de preguntes i respostes, i amb escassos passatges narratius.
- Identificar la diferent tipologia dels discursos (judicial: τὸ δικανικὸν γένος; deliberatiu: τὸ συμβουλευτικὸν γένος; demostratiu: τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος), i la seva estructuració en parts (concepció, invenció: εὐρησις; disposició amb pròleg, cos central i epíleg: τάξις, pronunciació: λέξις...
- Identificar un tractat científic, amb independència del su àmbit concret: medicina, matemàtica, geometria, etc., per la seva exposició i argumentació ordenada i demostrativa, per la especificitat del seu lèxic, etc.